

Farkas Zsolt: A szívességbank, mint közösségfejlesztő eszköz hozadékai

A szívességbankról

A közösségfejlesztéssel elméleti vagy gyakorlati színtereken foglalkozóknak sokrétű problémákra kell hasonlóan komplex megoldásokat, válaszokat adniuk. Az érdemi eredmények elérésére esélyt adó közösségi folyamatok generálásához elengedhetetlen, hogy a gyakorlatban alkalmazott eszköztár kellően széleskörű problématerületet legyen képes felölelni. A szívességbank ebből az aspektusból a közösségfejlesztés egy igen előremutató eszköze; hiszen optimális esetben pozitív hozadékai megannyi irányban eredményezhetnek előnyös változásokat a közösségben.

Szívességbanknak (vagy más elterjedt elnevezés szerint közösségi önsegítő rendszernek, KÖR-nek) az emberek olyan strukturáltan együttműködő csoportjait hívhatjuk, amelyben a tagok egymás között árukat és szolgáltatásokat cserélnek valódi pénz felhasználása nélkül. Ebben a rendszerben a közvetett csere révén kiküszöbölhető az a közvetlen csere esetén gyakran előforduló probléma, hogy a szándékok kölcsönös találkozása ritkán valósul meg. A közvetett cserék lebonyolítására egyfajta pontrendszert (közösségipénz, szívességpénz) alkalmaz. Felkínált és igénybevett szívességek lehetnek különféle áruk és szolgáltatások. Ilyen szolgáltatás lehet például gyermekfelügyelés, segítség a ház körüli munkákban, vagy eszközök kölcsönadása; felajánlott termékek pedig lehetnek akár használt ruhák, vagy házilag készített kézműves termékek is. Ez a rendszer azon az elgondoláson alapszik, hogy mindenki rendelkezik olyan tudással, képességekkel, javakkal, amelyek segítséget, értéket jelenthetnek mások számára. (Jacsó 2013)

A szívességbank kiegészítő közösségi „fizetőeszköze” tehát azt a célt szolgálja, hogy az adott közösségben lévő erőforrások kihasználása optimalizáltan történjen. Minden szívességpénz mögött valódi érték van (ledolgozott munkaórák, megtett szívességek, gazdát cserélő áruk), amelyet a szívességbank tagjai egymás között nyilvántartanak. Az egység sajátossága hogy csak az adott közösségben használható fel, ezáltal biztosítva a fenntarthatóságot szolgáló körforgást.

A szívességbank hozadékai

A teljességre törekedve veszem sorba azokat a hasznos hatásokat, amelyek bekövetkezésével számolhatunk egy optimalisan működő közösségi önsegítő rendszertől. Az előnyöket társadalmi-szociális, gazdasági és ökológiai vetületük szerint csoportosítom, mivel a szívességbank a felsorolt területek mindegyikén képes kedvező eredményeket elérni.

A társadalmi, illetve szociális hozadékok az alábbiak szerint prezentálhatóak:

-A tisztességes munkát értékeli, így felelősségvállalásra ösztönöz. Mivel az „üzlet” egy hosszútávra előrettekintő rendszerben jön létre olyan emberek között, akik előreláthatólag évekig részesei lesznek a szívességbanknak, és többnyire azonos lokális közösségbe is tartoznak, így a tagoknak felelősséget kell vállalniuk a magatartásukért, a szolgáltatásokért, termékekért; tehát csak a tisztességes munkának lehet jövője egy KÖR-ben.

-Erősíti a személyes kapcsolatokat, közösséget fejleszt és épít. Egy szívességbanki akció két módon hathat az kapcsolatokra. Az egyik esetben olyan tagok között történik az adás-vétel, akik már ismerik egymást; a sikeres együttműködés erősíti kapcsolatukat. Más esetben olyan tagok között, akik azelőtt még nem ismerték egymást. Az üzletnek köszönhetően megismerkednek, a pozitív tapasztalat pedig optimális táptalajt nyújt egy értékes kapcsolat kialakulásának. A gyarapodó személyes kapcsolatok hálójának eredménye pedig egy jól működő közösség. A közösségben való gondolkodás erősödését természetesen a rendszeres találkozók is szolgálják, amelyeknek egyik fő célja a „mi” tudat kialakítása.

-Megtanít az „adás öröme”. A tapasztalat szerint a tagok munkához való viszonyát meglehetősen pozitívan befolyásolja, hogy személyes kapcsolatot ápolnak azzal, akinek a felkínált terméket készítik, vagy szolgáltatást végzik. Az egymás iránt érzett megbecsülés, tisztelet arra ösztönzi a tagokat, hogy – bár a pontok által megtörténik az ellentételezés – többet adjanak, mint ami „jár”, vagyis a termékek, szolgáltatások minősége a lehető legmegfelelőbb legyen a szívességet igénybevevő számára. Ez a hozzáállás pedig éppen ellentéte a modern társadalmak lényegi elemének tartott én központúságnak és elidegenedésnek.

-Öntevékeny együttműködésre sarkall, a szubszidiaritás elvét tükrözi. A tagok nem maguk egyedül, hanem egymás kölcsönös segítségével szeretnék a problémáikat megoldani. Emellett a szívességbank részesei nem egy „felülről” érkező segítségre, beavatkozásra várnak, hanem saját kezükbe véve ügyüket a közösségben rejlő erőforrásokra támaszkodnak.

-Az eltérő társadalmi csoportok közeledését segíti, ezáltal erősíti az elfogadást. A KÖR-nek egyaránt lehetnek hasznos tagjai azon különböző társadalmi rétegekhez, etnikumokhoz, szubkultúrákhoz tartozó egyének, akik egyébként nem, vagy csak esetlegesen kerülnének egymással kontaktusba. A szívességbank kereteiben megélt pozitív tapasztalatok gyengítik az egyes csoportok közötti idegenkedést, a közösség „mi” tudatának kialakulása nyitottságra és elfogadásra ösztönöz.

-Fejleszti az önbizalmat, segíti a személyiség épülését. Az általános individualizáció, a feleslegesség érzetének személyiségromboló hatása globális szinten ismert jelenség. Az a megtapasztalás, hogy a közösségnek szüksége van ránk, és hogy amit teszünk, tudunk, az értékes és fontos; jelentősen csökkenti, optimális esetben meg is szünteti az ilyen negatív énképek kialakulását.

Hazánk gazdasági teljesítménye évtizedek óta elmarad a kívánatostól, és ez nem csak az ipari, vagy a mezőgazdasági területek fejlettségének és kiterjedtségének hiányosságaiiban mutatkozik meg, hanem az állampolgárok életminőségének körülményeiben is. A helyi közösségek a hétköznapiakban leginkább a magas munkanélküliség, az alacsony bérek és a növekvő árszínvonal hatásait érzékelik; de az infláció, az adók és a kizsákmányoló bankrendszernek való kiszolgáltatottság is a nehézségek sorát erősítik. A családoknak, egyéneknek tehát igen behatárolt

szükséglet hierarchiát kell felállítani annak érdekében, hogy a legfontosabb kiadásokat fedezni tudják. A közösségfejlesztésnek kétségtávol feladatának kell lennie a helyi gazdaság fejlesztésének, és ezáltal az életszínvonal emelkedésének támogatása, segítése. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk meg a szívességbankot, megmutatkozik a rendszer azon értékes jellemzője, amely véleményem szerint kiemeli a közösségfejlesztési eszközök sorából. Gondolok itt a KÖR azon pozitívumára – amelyet fentebb már érintőlegesen említettem –, hogy a társadalmi, szociális problémák mellett gazdasági hiányosságokra is képes megoldást biztosítani (illetve közvetve még ökológiai tekintetben is hasznos, ahogy azt később ismertetem).

Az alábbiakban részletezem, milyen gazdasági előnyökről is van szó a szívesség-pontok használatának esetén:

-Éppen annyi van belőle, amennyi kell, és mindig rendelkezésre áll. A KÖR-pontból nem kell bankjegyeket nyomtatni, és a forgalomban lévő pénz mennyiségének szabályozása sem szükséges. A lehető legdemokratikusabb módon, tökéletes önszabályozással zajlik a pénz teremtése. Ha két tag üzletet köt, akkor az üzlet lekönyvelése során létrejön az ellentételezéshez elegendő pont mennyiség.

-Nem inflálódik. A KÖR-pont keletkezése mögött mindig valós teljesítmény van, vagyis az üzlet tartalma. Mivel nincs bankjegy, nem fenyeget az a veszély, hogy a vezetés túlzott mennyiségű pénz kibocsátásával vásárlóerő-többletet teremtsen, amivel szemben nem áll megfelelő kínálat.

-A termékek, szolgáltatások csereértékét nem terhelik adók. Pénzzel történő kiadásaink, vásárlásaink költségének közel egynegyedét az ÁFA megfizetése teszi ki. A szívességbankban gazdát cserélő – közgazdaságtani értelemben vett – jószágok KÖR-pontban kifejezett ellenértéke minden esetben a valós értéket tükrözi, terhelő plusz költségek nélkül.

Biztonságot nyújt. A szívességbank a helyi gazdaság erősítésének egyik nagyszerű lehetősége, így módon pedig segíti az elszakadást a világgazdasági folyamatok szeszélyeitől, gyengíti a pénztől való függést, nem mellékesen pedig növeli a lokális közösség életszínvonalát. (Almássy 2012)

Itt fontosnak tartom tisztázni, miért is kellene a lokális közösségeknek minél távolabb kerülnie a világgazdasági irányítás és a pénzrendszer befolyásától, és ezzel együtt mind inkább a saját erőforrásaira és a helyi gazdaságra koncentrálnia. A hivatalos valuta napjainkban eredeti rendeltetésétől eltérve – mégpedig, hogy csereeszköz legyen – jóval több funkcióval rendelkezik, és sok esetben egyáltalán nem a társadalom érdekeit szolgálja. A pénzrendszer egyre inkább elszakad a reálgazdaságtól; ennek kedvezőtlen, válságot eredményező hatásai az embereket közvetlenül érintik. *Bernard Lietaer*, neves belgiumi pénzügyi szakember megállapítása szerint a világon rendelkezésre álló pénzmennyiség mindössze 2-3%-a elegendő lenne ahhoz, hogy azáltal minden áruforgalmat le lehessen bonyolítani. A maradék 97% spekulációs célokat szolgál, valuták megingatását teszi lehetővé, és nemcsak teljes mértékben terméketlen, de veszélyes is az átlagember számára; főleg azért, mert javarészt olyan emberek és szervezetek kezében összpontosul, akiknek és amelyeknek egyetlen céljuk, hogy még többet szerezzenek belőle (Kennedy 2003).

Folytatva a pozitívumok sorát, – ahogy arra már utalást tettem – a szívességbank ökológiai aspektusból vizsgálva is hasznos lehet. A szociális és gazdasági hatások elemzéséhez hasonlóan mutatom be, milyen előnyökre gondolhatunk itt:

-A kertek megmunkálására, otthoni kézműves termékek készítésére ösztönöz. Szívességpénzben értékesíthetjük a kertünkben termesztett zöldségeket, gyümölcsöket, saját kezűleg elkészített termékeinket, amelyek helyben találnak vevőre. Azáltal, hogy az emberek elkezdnek jobban koncentrálni a közösségben fellelhető értékekre, növekszik a kereslet az otthon megtermelt termékek iránt, ily módon pedig a termelők az értékek megteremtésében is fokozottan érdekeltté válnak.

-A fogyasztói társadalmiság visszaszorítását segíti. Ha szívességpontot használunk, jobban átgondoljuk a kiadásainkat is, következetesebben tervezünk, és ezáltal kevesebb felesleges vásárlást bonyolítunk le. Hosszú távon ez a fajta megfontolt fogyasztási magatartás megmutatkozik a pénzfelhasználási szokásainkban is, így pedig eltávolodunk a fogyasztói társadalom mértéktelenségétől (amely jelenség megannyi környezetvédelmi jellegű probléma forrása).

-Értékeink megbecsülésére tanít. A szívességbankokban gyakran kerülnek felkínálásra használt ruhák, ill. egyéb kisebb-nagyobb használati tárgyak. Az újra felhasználás folytán kevésbé pazarolunk, jobban vigyázunk az értékeinkre. (Jacsó 2013)

A felvázoltak alapján úgy gondolom, magabiztosan állíthatjuk, hogy egy jól működő szívességbank megannyi problémára nyújthat megoldási alternatívát egy helyi közösség életében. Azt viszont be kell látnunk, hogy egy ilyen rendszer kialakításához nem elegendő néhány lelkes szervező; a közösség hajlandósága és tenni akarása nélkül a kezdeményezés életképtelenségre van ítélve. Az ilyen fajta közösségi megoldások életmód és -színvonal tekintetében megkívánnak egy bizonyos szintet; amelyet meglátásom szerint napjainkban Magyarországon nem minden település, illetve régió képes elérni. Itt elsősorban a gazdaságilag legelmaradottabb területekre gondolok, amelyek legfőképpen Észak-Magyarországon, az Észak Alföldön, valamint a Dél-Dunántúl kisebb hányadán találhatóak (Dorgai 2010). Nem feltétlenül csak a létnívó határozza meg azonban, mely közösség tagjai „fogékonyabbak” a KÖR gondolatára, hiszen a „társadalmi érettség”, a kollektív attitűd alakulása nem kapcsolódik közvetlenül a közösségre jellemző egzisztenciális helyzethez; a viszonylag jólétben élők körében is jellemző lehet az elidegenedés, a közösségiségben való gondolkodás elutasítása.

Ezért számít kulcsfontosságú lépésnek egy szívességbank (vagy egy hozzá hasonló közösségfejlesztési projekt) létrehozásának kezdeti fázisában a befogadó közösség speciális feltérképezése. Az analízisnek azokat a szempontokat kell figyelembe vennie, amelyek a közösségi önszervező rendszer sikerességét meghatározhatják, így például a helyi önkormányzat szerepét, a civil aktivitást, az etnikai összetételt, a gazdasági helyzetet stb. Számos tényezőt kell megvizsgálnia és szükség szerint befolyásolnia tehát annak, aki valóban hatékony és hosszú távon is életképes szívességbank létrehozását tűzte ki célul; viszont az ügy megéri az erőfeszítéseket, hiszen kellő felkészültséggel, megfelelő odafigyeléssel és természetesen elegendő lelkesedéssel olyan helyi aktivitást generálhat egy ilyen kezdeményezés, amely egy egész közösség életét teheti teljesebbé.

Felhasznált irodalom:

- Almássy, Tamás (2012): A jó illatú pénz. In <http://documents.tips/documents/helyi-penz-i-a-jo-illatu-penz-a-koezoessegi-penzrol-almassy-tamas.html> 2014.02.03.
- Jacsó, Enikő (2013): Szívességbankok. Kisközösségi Program. In http://www.humusz.hu/sites/default/files/Dokumentumok/kozossegek/szivessegbank_kiskozossegi_pr 2013.10.16.
- Kennedy, Margrit (2003): Gazdasági növekedés és kamatrendszer - Négy alapvető tévedés. In Kovász, VII. évfolyam, 1-2. szám, 27-32. p.